II.559.467
4654/31

Я. ГАЛАН

ВИБОРИ

НОВІ ШЛЯХИ

ВЕРОНІКА

ЯРОСЛАВ ҐАЛАН

ВЕРОНІКА

ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ НОЧІ НА ТРИ ДІЇ

У ЛЬВОВІ 1930

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ „НОВІ ШЛЯХИ“

BIBLIOTEKA NARODOWA

II. 559. 467

Biblioteka Narodowa
Warszawa
30001009041934

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

ДІЄВІ ОСОБИ:

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ ГАВЛІК,
ВЕРОНІКА, його дружина,
КАПІТАН КОРАДЖІ,
ЖАБКА, самохітник,
ВАЙДА, телефоніст,
ЖОВНІРИ.

Діється в грудні 1914 року на одному з причілків у Карпатах.

ДІЯ I.

(В землянці, стіл з муніційних скриньок, на ньому дві пляшки та склянки, на стіні телефон. Капітан Кораджі у кепі та футрі з піднесеним ковніром за столом; у куті бородатий телефоніст Вайда грає на усній гармоніці: „Wien, du Stadt“!; капітан похитує іноді в такт головою).

КАПІТАН: Чардаш!

(Вайда переходить на чардаш; коли темпо чардаша швидшає, капітан притьмом випиває склянку коньяку).

КАПІТАН: Буде!

(Подає Вайді пляшку; цей п'є й потім хоче сховати її до кишені; на рух капітанської руки ставить її назад на стіл).

(Вайда стоїть).

КАПІТАН: Чого ще...

ВАЙДА: Ох, капітане...

КАПІТАН: Знову це „ох“?! Знов це прокляте „ох“? *(Хватає Вайду за груди, і до його чола прикладає револьвера).* Ще раз, ще мені тільки раз, раз ще хай почую, *(тихіше)* тоді і зойкнути не встигнеш. Ви — ви, стерво тхірливе, воїни цісарські. Їстоньки хочеться?... Холодно вам усім, холодно в пальчики та ушка? Ходіть, біжіть усі *(розхрістує футро)*, вас капітанські груди загріють! — — — Мерзота, — — — мерзота — — — *(важко сідає, Вайда довго стоїть непорушно).*

(По хвилині — поволі): — Телефоніст Вайда обійде цього ж іще вечора всіх стрільців, від першого до останнього і пошепки, оглядаючись, повідомить кожного зокрема, що за одно, за єдине „ох!“ — смерть по короткій недузі.

— Телефоніст Вайда зрозумів? — — —

ВАЙДА: Зрозумів, пане капітане.

КАПІТАН: А тепер — обернись! кроком — — —

(Дзвінок при телефоні; капітан виривае слухавку, рух Вайди).

КАПІТАН: Так — так — є двадцять — — — сім — мабуть

смертельно, — — — і поручник, поручник теж — — — ні, ніяких — — — з бандажами?...

— Слухаю! Може все таки йому вдасться пройти. Так... ні, харчів нема, нема, нема вже — — — на день, ні що я... Годину тому затихли — — — закервавились — — — До останнього — — ще два, — — — що?! ще три дні, слухаю, пане полковнику, так і так небагато залишилося — — — більш мороз, пане полковнику — — — ні, деревця ні одного — — — Так, тільки, тільки — — — до останнього, пане полковнику, голошу — у мене — муніції вже нема — — — муніції — — — пане полковнику. Ще два, ще три — пане полковнику — — — муні... *(Крутить з острахом телефонну ручку, потім кидає з люттю трубку. Вайда підходить).*

ВАЙДА: Сполука зірвана, пане капітане.

(Павза. Входить фельдфебель Гавлік).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Пане капітане, голошу слухняно — поручник помер.

КАПІТАН: Адресу батьків його знаєте?

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Ні, на жаль, пане капітане. Знаю тільки, що йому двадцять три роки тільки що минуло.

КАПІТАН: Що — таке?!

ВАЙДА *(з посмішкою, вкланяючись):* Йому двадцять три роки тільки що минуло.

КАПІТАН: Телефоністе Вайда — марш! І — не забувати про мої слова...

ВАЙДА: О! Не забудемо, ніхто не забуде, пане капітане!... Слухаю, йду вже. Там бодай воші не так гризтимуть! *(У свисті буревію чути кілька пострілів). (Виходить).*

КАПІТАН: До ранку — мають час. Фельдфебеле, телефонічна сполука зірвана.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Нічого не відомо. Почалася завірюха, та й у всіх сливе відморожені ноги.

КАПІТАН: У вас теж?

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Приказуйте, піду.

КАПІТАН *(павза):* Муніції залишилося — — —

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: По п'ять набоїв на чоловіка —

КАПІТАН: Будемо — боротися до останнього.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Ні, не будемо боротися, пане капітане.

КАПІТАН *(важко дише):* Ви — смієте! — — —

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Ви — чуєте?

(Вітер міцнішає. Павза).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Ми б змогли ще поборотися, хочби із життям — тільки — — —

КАПІТАН: Це значить — — —

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: — — — не забути за тих, яких вічний сон хилить, це значить — на хвилину забути про безглуздий наказ — — — *(Павза).*

Чекаю вашого наказу, пане сотнику.

КАПІТАН: Підіть і скажіть тим утомленим і сонним, що їх фельдфебель підляк і зрадник. Та ще не забудьте сказати, що його не покарано ще, бо в кожного тільки по п'ять набоїв, а фельдфебель покищо потрібний.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Тільки „покищо"?...

КАПІТАН: Авже ж, тільки — покищо і покищо вам завдаток.

(Добуває револьвера і зістрілює кепі з голови фельдфебеля; цей кепі підносить та оглядає).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ:. Чому ви не цілили трохи нижче?

КАПІТАН: А це — було б краще?

(Вбігає засніжений Жабка).

КАПІТАН: Ти чого? Пострілу налякався?

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Це капітан стріляв.

КАПІТАН: Це капітан стріляв у фельдфебеля.

(Павза, фельдфебель поволі виходить).

ЖАБКА: Пане капітане, голошу слухняно, до нас прийшов з полку санітар.

КАПІТАН: У таку ніч потрапив у цей чортовий кут санітар?

ЖАБКА: Це тільки бог міг зробити, пане сотнику. Я оперся об окіп, хотів здрімнутися, коли мене нечайно щось важкого придавило. Це він, блукаючи вже кілька годин, поховзнувся та й у наш окіп попав, просто таки на мої плечі.

— І молодий він і очі блискучі й усе це таке незвичайне.

КАПІТАН: Хай увійде сюди!

ЖАБКА: Слухаю, пане капітане, хоч не знаю, чи матиме силу, так втомився бідолаха.

(Виходить).

(За хвилину приносять санітара і його клунок).

ЖАБКА: Пане капітане, він зомлів.

КАПІТАН: Посади його сюди. — А тепер геть!

(Усі виходять).

КАПІТАН *(довше дивиться на обличчя санітара, опісля наливає йому в рот коньяку; санітар відчиняє очі та озирається поволі довкруги).*

КАПІТАН: Вже очуняв? Позір!

(Санітар з трудом підводиться із скрині).

САНІТАР: Рядовик четвертої санітарної колони шостої дивізії голосить слухняно своє прибуття з наказу команди полку.

КАПІТАН: Полк дістав доповнення?

САНІТАР: Від останнього бою — ні. Залишилася ледви половина мужви.

КАПІТАН: Муніції досить?

САНІТАР: Муніції, здається, досить.

(Павза).

КАПІТАН: Яким робом дісталися сюди?

САНІТАР: Сьогодні пополудні, як тільки почалася завірюха, я виповз із першої лінії та попрямував згодом угору річки. Під Довганем мене захопила ніч і я почав блукати, та на щастя поховзнувся і покотився сюди.

КАПІТАН: Ворог вас не зауважив?

САНІТАР: Ні, хоч на містку, що нижче водопаду, мало москалям у руки не попався...

КАПІТАН: Де? На містку, що нижче... *(хватає мапу. Павза).* На містку. І це не були наші? Говоріть, ви певні цього?

САНІТАР: Це були росіяни, пане капітане.

КАПІТАН: До всіх чортів, ви знаєте, що це значить? *(Підбігає до телефону, крутить ручку та даремно. Нервово походжає по землянці, опісля підходить до виходу):*

— Фельдфебель Гавлік!

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: На приказ, пане капітане.

КАПІТАН: Височина 934 в руках ворога.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Завтра і наших дев'ятьсот опиниться в його руках.

КАПІТАН: Ніколи! Ви — — — ви — — — ніколи! Принаймні *(тихо)* — доки я житиму.

САНІТАР *(хитаючись підходить до фельдфебеля):* Фельдфебель... фельдфебель...

(Падає зомлілий до ніг фельдфебеля. Фельдфебель похиляється над ним).

КАПІТАН: Займіться хоч ним, хоробрий вояку. Я тимчасом — остану на вашому місці! *(Виходить).*

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: На приказ...

(Пригортає пляшку до уст санітара, згодом починає вдивлятися в його лице; входить, чухаючися, Вайда).

ВАЙДА: Чудова ніч! У таку б ніч під периною спати. — А цей — охляв — небога? *(Допиває капітанський коньяк).*

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Зриває кепі з голови санітаря. *(Павза).* Вероніка... Ве-ро-ні-ка...

ВАЙДА: Далебі — маркіт — — —

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Вайда!!! — Геть!

ВАЙДА: Розумію. *(Бере клунок санітара):* Розумію... *(Виходить).*

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ *(тихо):* Вероніко — це ти?... *(Вона згодом відчиняє очі).* Ти?...

ВЕРОНІКА: Дорку...

(Фельдфебель цілує її; вона гладить його лице).

Таки знайшла, таки знайшла — — — шукала, думала — не знайду, самотність, Дорку, вбивала.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Самотність, Роню?...

ВЕРОНІКА: Ванцьо, Дорку... — Ванця нема...

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Ванцьо, — Ванцьо помер!...

ВЕРОНІКА: Два місяці вже. Ти знаєш, я мусіла їздити, лишала його з Анною, вона прогледіла і він — упав з вікна простісінько на головку. Як мене викликали з депо, я прибігла і побачила — — — ні, я нічого не бачу, не хочу бачити, ні, ні, його, його більше, його!...

(Павза). Я не писала тобі про це, не писала, що кинула роботу, що втікла з хати, де було це вікно, де була кривава пляма під вікном. Пішла в сестри-жалібниці, від тієї жахливої самотности тікала до тебе, й усе-таки знайшла й усе-таки знайшла. *(Цілує його).* А ти, — ти, Дорку, здоровий? *(Відгортає його ковнір).* А светера все-таки не одягнув. На таку студінь, Дорчику!

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: А Ванця нема... *(Вітер дужчає).*

ВЕРОНІКА: Ну і що ж, що ж робити, Дорчику?

(Павза).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Вероніко, ти, не повинна була сюди йти.

ВЕРОНІКА: Не повинна — до тебе — — —

(Павза).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Що ж. Ми — поборемося ще. Ми поборемося ще...

(Горне її до себе. Входить капітан, він поволі підходить до Вероніки та проводить рукою по її грудях).

КАПІТАН: Жінка?

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Моя дружина, пане капітане.

КАПІТАН: Тим гірше для вас. А тепер — виходіть, пане фельдфебеле.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Вона...

КАПІТАН: Ваша дружина. Так? Це я знаю, чув уже, та проте...

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Не забувайте про це, капітане!...

КАПІТАН: Йдіть до служби, фельдфебеле!

ВЕРОНІКА: Пане капі...

КАПІТАН: Рядовик ентої санітарної колони — мовчатиме.

(Павза).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Вероніко!

(Довша мовчанка, опісля швидко виходить. Павза).

КАПІТАН *(вказує їй на крісло):* Ну, оповідайте!

ВЕРОНІКА: Я сестра-жалібниця. Прагнула хоч раз іще стрінутися із чоловіком.

КАПІТАН: Кохаєте його?

(Павза).

ВЕРОНІКА: Принагідно довідалася, що він саме тут, дісталася до вашого полку, а сьогодні скористала з нагоди, коли спитали, хто знає дорогу сюди. Я збрехала і, як санітар, добрила таки.

КАПІТАН: Папери?

(Вероніка передає їх йому).

— Ви могли згинути.

ВЕРОНІКА: На війні, капітане?

КАПІТАН: Так його кохаєте?

(Гладить її коротко підстрижене волосся).

А ви знаєте, що ми тут усі наче б у могилі вже?

ВЕРОНІКА: Тут я не вмру сама.

КАПІТАН: Розумію: вас мучила самотність.

ВЕРОНІКА: Пятнадцятого жовтня я втратила нашого хлопчика, в само полудне, в соняшне полудне...

(Павза).

КАПІТАН: В нього були також чорні кучері...

ВЕРОНІКА: Лискучі чорні кучері і такі ж, такі ж самі оченята.

КАПІТАН: Як ваші, бідна Вероніко.

ВЕРОНІКА: — Це було жахливе.

КАПІТАН: Колись, колись переживав я таке.

Це була донечка, сім літ.

ВЕРОНІКА: Йому і п'яти не було.

КАПІТАН: Померла зараз по дружині — і ось уже десять літ я самотній серед ворожої юрби плащів завошивлених.

(Павза; він далі гладить її голову).

Та чого ж, чого ж, скажіть, усе сумувати. Там така заметіль, що й без спогадів щось важке налягає на душу.

(Наливає в склянки коньяку).

ВЕРОНІКА: Спасибі, капітане.

КАПІТАН: Тут мороз, запалити нема чим.

— Випийте, пані, за наш біль — за нашу — тугу.

(Вероніка підносить склянку до уст, як входить Вайда).

(Павза).

ВАЙДА: Пане капітане, голошу слухняно: заснуло нових дев'ять.

КАПІТАН: Ну що ж, хай сплять.

(Переводить погляд на Вероніку).

В таку ніч ворог не піде в наступ.

ВАЙДА: Вони заснули навіки.

КАПІТАН: Ну, то й що ж до ч... Зогріти їх маю? *(Павза).* Про мене, — загрійтесь хоч самі. *(Швидко знімає із себе хутро й кидає його Вайді).* — Разом з фельдфебелем — — —

ВАЙДА: Спасибі, пане капітане; не можемо скористати. Хай хвіст уже мерзне, аби голова, аби голова...

КАПІТАН: Доволі, Вайда!

ВАЙДА: Ой, доволі, капітане.

КАПІТАН: Хай танцюють — ви ж, Вайда, музика.

ВАЙДА: Слухаю, будемо всі танцювати, а я — я колись і на весіллях грав, чому ні, можу й на цьому заграти, коли б лиш вітер.

BIBLIOTEKA NARODOWA

КАПІТАН: Доволі, Вайда!!!

(Вайда добуває гармоніку, гріє її віддихом, дивиться то на Вероніку, то на капітана; згодом ховає її).

ВАЙДА: Так, доволі. Хлопці танцювати схочуть — Ох, Вероніко! Який щасливий ваш чоловік, Вероніко!

(Виходить).

ВЕРОНІКА: Капітане, ви дозвольте мені туди, до мого чоловіка.

КАПІТАН: Фельдфебель повнить службу, Вероніко! А замерзнути — він швидко не замерзне, в нього так гаряче, сподіюся, б'є тепер серце.

Пийте, Вероніко!

(Павза): Пийте, Вероніко! *(Вона п'є).* По військовому, а так, усе випийте, Вероніко!

(Павза): Ну, що ж? Загрілися? *(Підіймає з долівки футро й огортає її ним):* Отак зогрієтеся ще краще — *(Намагається пригорнути її до себе).*

ВЕРОНІКА *(виривається йому з обіймів, добуває з кишені бравнінґ і цілить у нього):* Ось що!

(Капітан непорушно стоїть, потім в одну мить вириває їй бравнінґ з руки й ховає в кишеню).

ВЕРОНІКА: А!

КАПІТАН: А — так, Вероніко! — Ви забули, що перед вами старшина.

ВЕРОНІКА: Я не забула, що передімною зголоднілий, а може і здичілий жовнір.

КАПІТАН: Може здичілий, та не жовнір, а таки старшина, пані — *(Грається її бравнінґом):* Бороніть свою жіночу честь, Вероніко! *(Кладе його перед нею).*

(Мовчанка; він знов загортає її в футро): Ви може і вгадали що я здичавілий вояк; що ж — ми всі стали напів дикарями. Це я відчув.

Щойно у вашій прияві, Вероніко.

(Чути вривану гру гармоніки).

ВЕРОНІКА: А тільки з'явиться однострій, ви в цю мить про це забуваєте.

КАПІТАН: Так мусить бути, Вероніко.

ВЕРОНІКА: Мусить, мусить? І так ціле життя, капітане?

КАПІТАН: Ціле? Що ви? — Хоч, так! ціле. Умерти теж —

як не із золотим ковніром, то бодай з блискучими зірками на ньому.

ВЕРОНІКА: Понад усе ваші зірки! Понад усе, понад зорі!...

КАПІТАН: Ваші зорі далекі, непорушні, і чи холодні вони, чи гарячі — біс їх зна. Вони далекі від серця, вони — без краплинки крови. Так, Вероніко, вони без крови! *(Наливає):* Пийте, Вероніко! *(У тремтячій руці стискає склянку):* Якщо у вас кров така кипуча, як очі гарячі, — пийте, Вероніко! *(Встає):* З буйним жорстоким, диким капітаном — випийте, Вероніко! *(Павза).* Ну, то ж пробачте... *(Вітер дужчає).*

ВЕРОНІКА: П'ю, капітане! *(П'є).*

КАПІТАН: Спасибі. Щире сердечне спасибі, невідома і така близька — Вероніко!... *(Павза).*

Вероніко...

ВЕРОНІКА: Вітер — боже мій, який вітер.

(Хилить голову на стіл. Входить поволі фельдфебель, він стоїть мовчки біля входу).

КАПІТАН: Ви хотіли...

(Мовчанка. Згодом капітан підносить ковняр і виходить із землянки).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Вероніко — вже пізно.

ВЕРОНІКА: Я спати не хочу, Дорку.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Це добре, Роню. Сьогодні ніхто спати не повинен. І саме тому, щоб ніхто не вснув... — Нас іще сорок залишилося, Вероніко...

ВЕРОНІКА: Знаю, що всіх чекає — — — про те, здається, згадував капітан.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Та не згадав про те, що в кожного сливе із цих сорока чекає теж якась Вероніка, а з нею може й Ванцьо, живий ще Ванцьо.

ВЕРОНІКА: Так, я це знаю.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Та може не знаєш, що іноді одна людина, одна тупа людина...

ВЕРОНІКА: Розумію, ця людина...

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Це наш блискучий капітан, Вероніко! *(Павза).*

ВЕРОНІКА: Він — тупий, на твою думку?

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Не знаю. Може тупого я б так не зненавидів. — Хоч — Вероніко...

(Вероніка хвилину стоїть мовчки, згодом підходить до чоловіка та спирає голову на його грудях).

ВЕРОНІКА: Я — люблю тебе, Дорку мій.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ *(здивовано):* Роню!!

ВЕРОНІКА: Я — люблю тебе... *(Ридає).*

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Отак капітан!...

(Павза).

ВЕРОНІКА: Так, тупий капітан.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Роню, ти вже несамітна.

ВЕРОНІКА: Так...

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Ти — відчула це вже?

ВЕРОНІКА: Так...

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Роню, наш Ванцьо...

ВЕРОНІКА: Мовчи: — Я вже — несамітна. Я вже — *(шепотом)* несамітна...

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ *(Павза):* Слухай, Вероніко!

ВЕРОНІКА: Я вже... Я — слухаю.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: У тих сорока — вбили людину.

Блиском своєї шаблюки капітан замінив їх у слухняних лягавих собак. Оце такі вони покищо герої великого безглуздя. — Нас старших залишилося тільки двох: капітан — і я.

ВЕРОНІКА: І тому?

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Тому треба шаблюку сховати у піхву.

ВЕРОНІКА: Він цього не зробить.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: І про це вспів тебе повідомити? — Ну, та покищо — ми це зробимо, Вероніко!

ВЕРОНІКА: Це значить —

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Я мушу стати командантом компанії й вивести її із цієї домовини, байдуже куди, — хочби до росіян.

ВЕРОНІКА: Ти мусиш стати командантом? Ти мусиш жити... — Так, так, ти — ти мусиш жити.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Вероніко! Якщо б ти цієї ночі й тут загинула, я б — тоді вовком став карпатським, тоді б не лишилося мені нічого, тільки вовком вити й гризти до кости все, в чому бурхлить кров, у чому грає ще серце. Так, Вероніко, я ненавиджу капітана!

ВЕРОНІКА: А ті — теж?

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Ті теж, та це тільки рабська лють. Вона не спалахне полум'ям, бодай не сьогодні й не завтра. Чуєш, як він покрикує? Його крик гірш за мороз їх коробить.

ВЕРОНІКА: Його голос дужчий за вітер.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: На такий голос і я пішов, та що сталося з Ванцем, Вероніко? *(Чути, як Вайда грає марша).*

ВЕРОНІКА: Так, це жахливе, це безглуздя.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Вероніко! Ти не підеш за Ванцем; за нього, за тебе за тих — хай заплатить один з тисячі.

ВЕРОНІКА: Тоді? —

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ *(вказує на стіл, на якому лежить бравнінґ):* Боронитимеш честь свою, Вероніко! Та не забувай на хвилину — там чекають засуджені на смерть. Мій низький поклін тобі, Вероніко!

ВЕРОНІКА: Дорку...

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Наш низький поклін тобі, Вероніко!

ВЕРОНІКА: Сорок люда і ти — *(Входить Вайда).* Сорок люда...

ВАЙДА: Тридцять і дев'ять, пані. Один і на капітанське „позір" не подивиться. Машерувало нас тільки тридцять дев'ять, туди й назад, туди й назад здовж окопів. А попереду, попереду Вайда — полкова орхестра. Ха-ха-ха-ха! Гавліку, фельдфебеле дорогий, там капітан, чого доброго, і сам з ними машерувати пічне. Міцно він змерз, міцно тебе проклинає.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Це все?

ВАЙДА: Гавліку, фельдфебеле дорогий, він мене до тебе з проханнячком вислав — — —

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Іду. *(До Вероніки — віддає честь Вероніці):* Тридцять дев'ять чекає — — — *(Виходить).*

ВАЙДА: Я пізнав вас, пані Вероніко!

— Так часто мені про вас оповідав фельдфебель, що так і станули вкінці передімною: чорні великі очі, густі брови над ними, тільки жаль ось, що вже кучерів немає, жаль, що обтяли.

ВЕРОНІКА: Чого вам?

ВАЙДА: Кучерів ваших жаль мені, пані.

Про них так часто згадував фельдфебель, ох, який бідний фельдфебель.

ВЕРОНІКА: А це — чому?

ВАЙДА: Бо не розкусив, як слід, капітана. Ось почекайте. Як собі пригадую, капітан ще нікому не дарував провини. І тоді буде мені вас жаль, Вероніко.

ВЕРОНІКА: У вас добре серце, тільки чи це поважно?

ВАЙДА: Про це знатимуть у царстві небесному, хоч, хто його зна, чи капітан і там не має впливів...

ВЕРОНІКА: Одним словом, ви хотіли сказати, що мого чоловіка чекає смерть. Це завіщо?

ВАЙДА: Капітан людина музикальна, із слухом не гірш мого, пані, а ваш чоловік йому таке рубає, що, уявіть собі, наш капітан блідне. Це він називає бунтом і цього нікому не дарує, хіба мені за мої мистецькі нахили. І, хто його зна, може, якщо б мені вдалося розкусити його серце, я б знайшов там навіть дрібку любови до мене. Хто його зна?

ВЕРОНІКА: Вас, здається, зовуть...

ВАЙДА: Вайдою, божеська Вероніко!

ВЕРОНІКА: Ото ж скажіть чоловікові, хай заспокоїться.

ВАЙДА: Скажу!

ВЕРОНІКА: Вероніка остане вірна до смерти! І йому, й — усім!

ВАЙДА: Скажу!

ВЕРОНІКА: Й оце все. *(Входить капітан і міцно вдаряє Вайду в плечі канчуком. Вайда кидається до дверей та шкірить до нього зуби).*

ВАЙДА: Скажу!

— Пробіг. Усім скажу!

(Вибігає).

ВЕРОНІКА: Отак! Отак дисципліна...

КАПІТАН: Отак — свята дисципліна.

Він що — вживав заходів?

ВЕРОНІКА: Ха-ха-ха! Ось чому дисципліна! Ні, капітане, такий настирливий не був — ваш рядовик!

КАПІТАН: Я вас чим небудь образив?

ВЕРОНІКА: Навпаки, ви були досі джентлменом, капітане.

КАПІТАН: А якщо б я ним перестав бути —

ВЕРОНІКА: Супроти кого?

КАПІТАН: Супроти вас, Вероніко!

ВЕРОНІКА: Це б мене не здивувало!

КАПІТАН: Чи тому, що я не рядовик?

(Чути гармоніку — марша).

Ха-ха-ха! Ось, як ваші рядовики машерують! Чуєте, з якою гідністю, в якому чудовому порядку втікають перед смертю?

Оце вони, наші безіменні геройчики...

ВЕРОНІКА: Я вам заздрю...

КАПІТАН: Справді?

ВЕРОНІКА: — Цієї самопевности, — хоч яка вона смішна!

КАПІТАН *(схоплюється з місця):* Я цього ще не чув від нікого!...

(Павза; капітан хилить перед нею голову):

Вам вільно бути сміливою, пані.

ВЕРОНІКА: Чому ж уже не Вероніка?

КАПІТАН: Не хочу користуватися цим іменем у цю мить...

ВЕРОНІКА: Дороге стало вже? — Можу вам признати, ви деколи вмієте володіти над своїми — почуттями...

КАПІТАН: Можливо, — хоч — недовго — — —

ВЕРОНІКА: ...Вероніко!...

КАПІТАН: Хоч недовго, Вероніко!

(Павза, Вероніка непомітно ховає бравнінґ із столу в кишеню).

КАПІТАН: Вам лячно?

ВЕРОНІКА: Ні... *(Вітер усе дужчає).*

КАПІТАН: Тим кращі ви, тим більш люблю вас, Вероніко. *(Павза).*

Вероніко... я вас люблю.

ВЕРОНІКА: Значить? — — —

КАПІТАН *(гасить свічку):* Ось що.

ВЕРОНІКА: А! — ви таки задумали... Вважайте, капітане. Вовка в темряві ще скорше можна помітити.

КАПІТАН: Вовк іде не на вас, він іде до ваших стіп, Вероніко — *(Поволі наближується; вона подається назад; тихо):* Йде моя туга, якій так тісно в світі — — —

ВЕРОНІКА: Капітане! Пробіг! *(Цілить у нього з бравнінґа):* Стійте! На місці стійте! Я бачу! Бачу вовка очі.

КАПІТАН: Згаси їх, Вероніко, бо в них туга, якій так тісно в світі.

ВЕРОНІКА: Ще тільки крок один!...

КАПІТАН *(наближається):* Ще один, ще два...

ВЕРОНІКА: І не зробите, не зробите більш ні кроку — — — Я дружина, я матір! Капітане, забудьте, що це війна, капітане!...

КАПІТАН: Я забув — я йду до тебе, Вероніко! *(Із засуненими в кишені плаща руками підходить до Вероніки; вона поволі опускає руку з бравнінґом і опирає голову об стіну. Павза).*

КАПІТАН: Ти гідна тільки мене, Вероніко, і тому ходи! Моя велика туга тебе кличе!

(Чути гармоніку Вайди).

ВЕРОНІКА: Чую...

КАПІТАН *(притьмом обіймає її та цілує; вона добуває бравнінґ, прикладає дуло до плечей капітана і помалу пускає бравнінґ на долівку).*

ДІЯ II.

На першому пляні бруствер, далі окіп. Стоїть Гавлік, біля нього з похнюпленою головою Жабка; його підтримує Вайда. Здовж окопу проходять жовняри, туди й назад, туди й назад гусаком. З-поза хмар виглядає іноді місяць. Говорять усі тихцем.

ЖАБКА: Вайда...

ВАЙДА: Ну?

ЖАБКА: У правій кишені записник.

ВАЙДА: Тут?

ЖАБКА: Ні — на грудях. Цей. Там адреса матері. Якщо б — — — напиши: на полі слави...

ВАЙДА: Поклав свою дурну голову. Знаю. Однорічний, можна вас?

(Однорічний — підходить).

Поведіть його в капітанську землянку, може там хоч трохи відігріється.

ОДНОРІЧНИЙ: Капітанська землянка від середини зачинена.

ВАЙДА *(відштовхує Жабку):* Йди в гурт!

(Підходить до Гавліка).

ВАЙДА: Гавлік!

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Тихше — Вайда!...

ВАЙДА: Фельдфебеле, ну, що ж, фельдфебеле?

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Чекаю...

ВАЙДА: Смерти?

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Може й так. Мовчи, Вайда!

ВАЙДА: Мовчу, хоч... Мовчу, фельдфебеле...

(Павза).

ВАЙДА: Фельдфебеле, вона, Вероніка — там?

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Там.

ВАЙДА: Вона...

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Що!

ВАЙДА: Нічого... Гарні має очі.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Вайд...

(Пригортає його до себе).

ВАЙДА: Фельдфебеле, хай уже... хоч вона — — —

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Чому, Вайда, чому?

(Павза).

ВАЙДА: Не знаю...

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Я зрозумів, Вайда.

ВАЙДА: Може це все таки не так.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Вайда! До неї ще помолимось — усі тридцять вісім. Віриш, Вайда? Усі тридцять вісім!

ВАЙДА: Покищо, здається, капітан молиться.

(Павза).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Це — перед смертю, Вайда.

ВАЙДА: Фельдфебеле!

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ *(тихо):* Слухай, Вайда!

ВАЙДА: Я теж зрозумів...

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: То ж слухай, Вайда!

(Павза).

ВАЙДА *(тихо):* Вероніко.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Проклятий вітер!

ВАЙДА: Я чую все, фельдфебеле. Чую, як б'є твоє серце, чую всі тридцять вісім сердець.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Тихо!...

ВАЙДА: Це твоє серце, фельдфебеле.

(Павза. За ними з'являється капітан).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Вероніка...

КАПІТАН: Вснула, фельдфебеле.

ВАЙДА: Ах, чорт!...

(Капітан одним ударом кулака валить Вайду на сніг; Вайда тяжко підводиться та мовчки приєднується до гурту).

КАПІТАН: Не тривожтеся, фельдфебеле. Спить вона зовсім спокійно.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Вероніка!

КАПІТАН: Душа, як сльоза чиста. Завдяки їй я переконався, що перед смертю на морозі таки сняться пречудові сни. Як гадаєте, фельдфебеле, будемо вмирати?

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Так, думаю, неодмінно!... Ми обидва — неодмінно.

КАПІТАН: Тихше. — Вероніка заснула, фельдфебеле.

(Павза).

Заспокоїлися?

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Заспокоївся. *(Поволі здіймає кепі):* Мій — наш поклін тобі, Вероніко.

(Вітер розбурхує його волосся).

КАПІТАН: Не винуйте її. Тим більше, що це теж війна була, тим більше, — що — я теж отут *(вдаряється в груди)* — маю право — — — Вона ж, Вероніка, *(хмара пролітає, місяць в лице капітанові)* — як світло...

Фельдфебеле!

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Чого ще?

КАПІТАН: Ну, — більш нічого.

— Вишлете негайно вістунів до полку за підмогою, або хай хоч муніцію пришлють, та ще цієї ночі, довше чекати нема змоги. Знову збираються хмари, буде може лекше пройти. Якщо дійдуть до мети, хай перекажуть від мене, — свій обов'язок я сповняв до кінця.

— Ви чуєте, фельдфебеле?

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: На цей раз — свій — сповню до кінця!...

КАПІТАН: Аби тихо, аби тільки спокійно... Вероніка спить, фельдфебеле.

(Швидко відходить у напрямку землянки. Гавлік стоїть хвилину — не ворушиться, згодом підіймає кепі й вибігає на середину кону).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Компанія — збірка! Компанія — до мене!!!

(Чути кілька пострілів і свист куль, жовняри оточують Гавліка, він звернений лицем до видців).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ *(придавленим голосом):* Слухайте, жовнярики, слухайте!...

ВАЙДА *(пропихається наперед):* Усі тридцять вісім — слухаємо.

1. ГОЛОС: Тридцять сім!

2. ГОЛОС: Тридцять шість!

3. ГОЛОС: — п'ять! *(Павза).*

ВАЙДА: Усі тридцять п'ять — слухаємо.

(Тінь від хмари миттю пробігає по них).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Жовнярики. Йде нова хмара, новий вітер іде на нас із верхів! Чуєте, жовнярики?

ХОР: Чуємо!...

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Як розпучливо б'ються наші серця, як мовкне кров у жилах, як іде, повзе до нас біле неминуче — чуєте, жовнярики?

ХОР *(тихіше):* Чуємо...

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Через гору, через сто гір, через ріку, через сто рік, тихий плач матерей, жінок і дітей — чуєте жовнярики?

ХОР *(ще тихіше):* Чуємо...

(Вайда ледви чутно виводить на гармоніці кілька акордів. Вітер міцнішає).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Діждатися сонця, діждатися днів весняних — річок голосних, шумів лісових не хочете жовнярики?

ХОР *(тихо):* Хочемо...

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Повернути туди, до землі, до фабрик, до рідні, до своїх, до таких дорогих, — не хочете жовнярики?

ХОР *(голосніше):* Хочемо!...

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Баґнетом — у білий сніг, а серцем — у цілий світ — не хочете, жовнярики?...

(Павза).

ХОР *(голосно):* Хочемо!!!

ВАЙДА *(захоплено):* До чорта!...

ХОР: Хочемо!!!

(З російського боку постріли й свист кількох куль; одна з них зриває з Гавлікового кепі, що він його тримає високо в руці — кокарду. Вайда миттю підіймає її).

ВАЙДА: Ач! — Ач, камрати? Franz Josef der Erste — капут! Franz Josef der Erste — requiem!...

Ха — ха — ха — ха!

(Жовняри одночасно повертають обличчя в бік капітанської землянки та, згорбившись, відходять поволі від Гавліка. Вайда, що, сміючись, підводить гармоніку до уст, спиняється здивований та похнюплює голову. Гавлік цього всього наче б не помітив).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Свистять жовнярські кулі, летять у груди жовнярські і плачуть, як плачуть душі жовнярські, що між жовнярськими могилками блукають. А де спочив, де приліг — там тобі й могилка.

ХОР *(тихо):* Де спочив, де приліг — там тобі й могилка.

(Хмара лягає на них — темрява. Падають сніжинки).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Ростуть ліси хрестові, цвітуть кістками луки, смерть іде — смерть сувора, жовнярська.

ХОР: Смерть іде, смерть сувора, жовнярська.

(Жовняри знову скупчуються біля Гавліка. Вітер. Знімається хуртовина).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: День і ніч: — Простуй! Руш! Стій! Позір! Готов! Змір! — Стріль! —

— Вмирай! — День і ніч!... А за що? А про що? —

— Превелике терпіння жовнярське.

ХОР: А за що? А про що — — — Превелике терпіння жовнярське...

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Блестять ковніри офіцерськії, дзвенить золото закервавлене, ллється вино водограями — лютий гнів їсть жовнярськеє серце.

ХОР: Лютий гнів їсть жовнярськеє серце.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: З кривавих наших днів, з жовнярських наших снів, зродив наш біль і гнів новий жовнярський спів:

— Баґнетом — у білий сніг!
А серцем — у цілий світ!!!

ХОР: Баґнетом — у білий сніг!
А серцем — у цілий світ!!!

(З'являється капітан).

ВАЙДА: Ах, чорт!...

КАПІТАН: — Геть! Блазне!

(Йде до Гавліка; їх обох оточують півколом жовняри. Вайда на бвці).

КАПІТАН: Фельдфебеле!

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ *(зриває з ковніра свої зірки й кидає йому під ноги).*

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Нема фельдфебеля, — ще — капітане!

— Що ж, не обурилися? Це бунт, це бунт, капітане!

КАПІТАН: Вістунів у полк відправили?

ВАЙДА *(здіймає шапку, покірно):* Вибачайте, забули, пресвітлий капітане.

(Несміливий сміх серед жовнярів).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Я сказав — це бунт, капітане.

ВАЙДА: І це зовсім зрозуміле, пресвітлий капітане. Досі стріляли в тих ото дітиськ бородатих, а тепер для відміни у зірки. Це ж таке просте, капітане.

(Сміх серед жовнярів).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Так, це таке просте, капітане, як ціле ваше життя. Зрозумійте, нам надокучило нізащо убивати й вмирати.

КАПІТАН: Тоді — що?

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Тоді — покидаємо позиції та йдемо...

КАПІТАН: Куди?

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ *(вказує в бік російських позицій):* Хочби — туди! *(Павза. З-поза виступу виглядає Вероніка).* Капітане! Для нас війна закінчилася сьогодні, на годину — на дві перед білою смертю. Ми кажем досить! капітане.

КАПІТАН: Досить! Негайно відправите вістунів до полку.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Підете самі, капітане, або й не самі... Побачимо ще...

КАПІТАН: Ви арештовані, Гавлік!

ВАЙДА: Ну, й хто тоді блазень? — Ха — ха — ха — ха! *(Грає на гармоніці польку).*

Полька, хлопці! Позір! Полька! Можу вас прохати, капітане? Не відмовляйтеся, пресвітлий, нам усім нічого зараз більш не залишається, тільки танцювати до упаду! Ану, хлопці, ану, пресвітлий. Не хочете польки? Тоді блакитного мазура! *(Чути вистріли):* Ну ведмеді! Скоро світанок, незадовго сон. Блакитного мазура! *(Грає; Гавлік зупиняє його).*

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Стій, Вайда. — В імені компанії, в імені тридцяти п'ятьох.

ГОЛОСИ: Чотирьох!

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: — ...обдурюваних, закликаю вас, оддайте зброю.

КАПІТАН: В імені компанії?...

ХОР: Так!!! *(Знов вистріли й кулі).*

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: В імені компанії!

КАПІТАН: Жовняри!

ХОР: Досить!

КАПІТАН: Завтра дістанемо підмогу.

ВАЙДА: А далі що?

ХОР: А далі?!

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Далі кров і стерво жовнярське.

ВАЙДА: Як пси!

ХОР: Як пси! Досить!

КАПІТАН: Завтра...

ГОЛОС: Завтра — ми завтра пожити ще хочемо.

КАПІТАН: Як пси!...

(Виймає револьвера, це саме робить Гавлік; під дуло капітанського револьвера підбігає Вайда).

ВАЙДА: Маєш шість куль, капітане.

(Розхрістує плащ). — Стріляй у моє серце, пресвітлий!... *(Капітан опускає поволі руку, Вайда штовхає його в груди).*

ВАЙДА: О — ах, пресвітлий!...

(Регочучись, відходить).

ХОР *(регіт).*

КАПІТАН: В імені — — —

ХОР: Чиєму?

КАПІТАН: Його — — —

ХОР: Доволі!

КАПІТАН: Цісарсько-королівської величности.

(Вайда грає на гармонійці: „Боже буди покровитель“).

ХОР *(регіт).*

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Віддайте зброю!

КАПІТАН: Приказую вам станути на свої місця!

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: В імені компанії приказую вам востаннє скласти зброю.

(Хуртовина міцнішає; жовніри горбляться й горнуться до себе).

Ваша відповідь!

КАПІТАН: Її не буде вам ніколи!

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ *(зводить на нього револьвер):* Числю до трьох!

КАПІТАН: Чекаю!

ХОР *(тихо):* Зимно нам!

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Раз! *(Капітан наче б на команду здіймає поволі револьвера до своєї скроні).*

ХОР *(тихіше):* Кров, застигає.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Два!

ХОР *(ще тихіше):* Серце завмирає...

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Три!

(Вероніка прибігає й заслонює собою капітана).

ВЕРОНІКА: Годі! Не треба! — Годі!...

(Гавлік опускає голову, павза).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Мій — наш поклін тобі, Вероніко!

ХОР *(тихо):* Вер-ро-ніко!...

ВЕРОНІКА: Вам усім кажу — вам усім, кажу — годі, братіки, годі! — — —

ВАЙДА: Ось як! Ну й славно, капітане.

ХОР: Вероніко!... Вероніко!... Вероніко!...

ВЕРОНІКА: Йому, як і вам, теж зараз смерть у вічі сміється. Тепер він, братіки — ваш брат!

ВАЙДА: Ха, ха! Брат — брат... Не кат, а — брат — — —

(Павза).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Подякуйте, капітане, — цій жінці і йдіть з нею... при грудях... на всі чотири сторони світу. Йдіть і щоб не стрінулися ніколи ні з одним з нас; ми залишимо на вас, капітане, по одній кулі, хоч би й під серцем, а залишимо. Йдіть геть, щоб не зустрінулися ніколи.

КАПІТАН: Інакше...

ХОР *(тихо):* По одній кулі.

(Жовняри наближаються на один крок).

ВЕРОНІКА: Йдіть, капітане!...

КАПІТАН: Ти теж?... *(Тихо).* Ні, ні, Вероніко!

ХОР: По одній кулі...

(Жовняри наближуються ще один крок із зверненими до капітана крісами).

ВЕРОНІКА: Йдіть, капітане, я за вами піду.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ *(обіймає Вайду; тихо):* Попрощаємо, Вайда, Вероніку..

ВАЙДА: Брат... брат...

(Капітан з-поза рамени Вероніки стріляє в Гавліка).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ *(хитаючися):* Попрощаємо, Вайда, Вероніку... *(Падає).*

(Вероніка підбігає до нього. Жовняри наче скам'яніли).

ВАЙДА: Бр-рат!...

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Попрощаємо, Вайдо... Жовнярики... Товариші... Камрати бойовії!

(Жовняри наближуються до нього).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Підете усі разом по широкому світі...

ХОР: Усі, усі разом підемо.

(Вероніка голосно ридає).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Через фронти всі, попри бліндажі і траншеї.

ХОР: Усі, усі разом підемо.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Буде марево в пів неба — ваш прапор.

ХОР: Буде марево — прапор.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Капітанів всіх під кулі, капітанам — чорний день!...

ХОР: Капітанам — чорний день!...

(З капітанської руки випадає револьвер).

(Павза).

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: Якщо діждетеся ще ранку, на білих снігах хай червоний прапорець із крови моєї замає. Тоді руку простягніть за окопи і може — тоді — білі гори під небом синім червоним маком зацвітуть. Прощайте, — камрати бойові.

ВАЙДА *(здіймає кепі):* Нас тридцять чотирьох — поклін тобі приносимо.

(Всі жовняри кланяються).

ВАЙДА: Поклін, привіт останній.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ: І здоровте від мене всіх, здоровте Вероніку колишню, кондукторку трамваїв, доньку робітничу, здоровте Вероніку колишню, що зрадою робітничого серця не заплямила. Здоровте від мене й Вероніку... *(вмирає).*

(Капітан відходить до своєї землянки. Падає густий сніг).

ВАЙДА: За нас усіх, за діти наші геройську душу положив.

(Жовняри схиляють додолу голови, Вероніка горнеться до грудей убитого).

ВАЙДА: Для нас, товаришів своїх — життя і щастя не жалів.

(Жовняри ще нижче схиляють голови).

ВАЙДА: В жовнярських душах залишив великий біль, великий гнів!...

(Всі, що стояли навколішках, разом підводяться із землі та звертають зір у бік капітанської землянки).

ВЕРОНІКА *(підводиться):* Жовняри слухайте! Вероніка я, вдова по фельдфебелі молодому, донька робітнича, що зрадою робітниче заплямила серце. На пальцях у мене кров, що струмочком з геройських грудей витікає. За кров оцю можна тільки кров'ю заплатити. За кров оцю я тільки кров'ю заплачу, мовчати — *(тихо)* серцю накажу. *(Павза).* У цю ніч за все заплачу, за зраду свою, за полум'яну душу його.

ВАЙДА: Жийте в спокої, Вероніко.

ВЕРОНІКА: Ні! Нема, Вайдо, більше спокою. Є ураган у душах, є море ненависти й любови у серцях. Жовнярики!

(Знову починається буревій; Вероніка вибігає на окіп). Ганьбу змажу свою, його кров у крові затоплю, буревієм вий, зненависте, в моїх грудях. А покищо в ніч піду, дороги вам шукати, щоб спасли свої душі, щоб зненависть свою по широкому світі понесли. Тим часом піджидайте мене! Чує душа моя, що поверну ще до вас, жовнярики, поверну... *(Щезає).*

ВАЙДА: Верни, Вероніко!

(Павза).

ХОР *(тихо):* Верни, Вероніко, верни...

ДІЯ III.

(Там-же. Жовняри стоять непорушно лицем до глядачів, оперті обіруч на вбиті багнетом у сніг кріси. Вайди ні Жабки між ними немає. Входить капітан та стає лицем до глядачів. Густий сніг).

КАПІТАН *(по хвилині):* Однорічний Хміль! — *(Павза).* — Прокляте зимно! Коли б тільки ця ніч минула, все-таки щось ранок принесе. — Цими днями починається наш наступ, на цілому фронті. А тоді — весну зустрічатимемо вдома. Теплу весну у соняшних хатах. Коли б уже раз... — Важке це життя. У ньому іноді про все забудеш, про присягу навіть. І тому саме треба іноді й про все забути, навіть про зламану присягу. Чуєте? Навіть про... *(Мовчанка)* ...присягу зламану. *(Мовчанка).* Жовняри! Я, — армія про це вам не забуде. Треба боротися, жовняри, і дожидати підмоги, інакше смерть нам усім або холодний сибірський край, з якого немає вороття. Ви — це зрозуміли? — Однорічний Хміль! *(Мовчанка). — (Звертається з гнівом у бік жовнярів)* Вас — капітан до послуху взиває! Хто зрадник — виходи! Компанія — — позір!!! *(Жовняри й не порушились. З права чути далеку гармоніку; вони в одну мить повертаються обличчям у той бік).*

ХОР: Вайда! Сюди, Вайда, до нас!

(За хвилину з'являється Вайда. Втомлений, він іде, хитаючися, по кону, затримується, та наче шукає когось очима серед жовнярів. Ті поволі знову клонять голови на груди).

ВАЙДА: Жабка! Жабка не вернув? *(Мовчанка).* — Нас тридцять і три без Жабки, — без Вероніки... З душі усієї, з грудей цілих кричав — накликував, не обізвався ніхто, ні кулі, ні — Вероніка — — — *(Довша мовчанка).* Її сліди вже замело.

(Один жовняр падає на сніг. Вайда підходить і підіймає його).

ВАЙДА: У землянку б його, в капітанську.

КАПІТАН: Землянку мою — вже снігом замело.

ВАЙДА: Ах, і ви тут!

(Підходить до нього ближче. Павза).

ВАЙДА: Жовнярики!...

ХОР: Зимно нам...

ВАЙДА: Жовнярики!...

ХОР: Кров застигає...

ВАЙДА: Жовнярики!...

ХОР: Серце завмирає...

ВАЙДА: А все-таки, а все-таки... Хай співає гармоніка, камрати! Якщо справді на нас доля завзялася, то остає хіба тільки жбурнути їй снігом у вічі. Ех, камратики!... П'ятий місяць дрімаємо під кулями, п'ятий місяць те саме нам сниться, невже ж нам, камрати, вже не сміятися ніколи? Як виїздили з дому, „наздар, слава і елієн" кричали, до кожного зустрічного шкірили зуби, ваші жінки вам молодими дівчатками ввижались, і все це, і все це, камратики, на те, щоб сьогодні отак без визову, без сміху, підлій смерті у кігті віддатися. Не по-жовнярськи це, не по-кавалерському. Вайда, смертонько, Вайда—бородач тебе кличе, Вайда, що йому десять літ уже дзвонять телефони. Ходи, смертонько, обійми і послухай гармоніки, а там у зубоньки тобі дамо та по шиї, на погубу генералам, на жовнярську втіху превелику. Ото ж хай співає гармоніка, камрати!...

(Грає польку, спочатку тихо й поволі, згодом усе голосніше й швидше. Слабий рух серед жовнярів).

ВАЙДА: Штаєр! З фантазією! Пані вибирають!

(Грає „штаєра", за ним притупцьовують і жовняри).

ВАЙДА: Браво оферми! Славно, мої трупики! Ще раз, по-юнацьки, ще да „цапо"!

(Грає; позаду жовнярів хтось прибубнює; за Вайдою починають усе швидше кружляти і жовняри. Танець триває дві хвилині. Наприкінці Вайда падає).

ВАЙДА: Отак, славно! Впились без горілки! Хай живе наша кров парубоцька!

(Жовняри всміхаються).

ВАЙДА *(жалісно):* Як заграла в мені кров, як закружляв білий світ перед очима, як у серденьку виринув спомин, на крилах любови — на земленьку полинув...

(Регіт).

ВАЙДА: Плекав тугу — в гармоніку ховав, гадав у цю ніч — сон на яву побачу. Тим часом — остало серце у снігу, остала — борода на вітрі...

(Регіт).

ВАЙДА *(підводиться):* Хоч десять літ мені вже дзвонять телефони, хоч десять літ ночей не досипляв, вчиніть у цю ніч вітри, вчиніть далекі зорі, щоб задзвонив ще раз — сьогодні — телефон...

(Тихий сміх. Павза).

ВАЙДА *(йде в той бік, де щезла Вероніка).* Вчиніть у цю ніч вітри, вчиніть далекі зорі, щоб задзвонив ще раз — сьогодні — телефон...

(Павза).

Камрати! Чую — дзвонить — Вероніка йде...

ХОР: Камрати! Вайда чує: Вероніка йде...

ВАЙДА: Якщо вона прийде, камрати, всі тридцять — — —

ХОР: ...два!

ВАЙДА: ...складемо їй поклін.

ХОР: Всі тридцять два!

ВАЙДА: Якщо прийде вона... Чуєте постріл?... *(Мовчанка, з того боку вихор сипле пургою).*

КАПІТАН: Ні, це, мабуть, тільки сосна тріщить над проваллям.

(Усі жовняри в одну мить повертаються в його бік та беруть кріси у руки, опісля повільним збірним кроком наближуються до капітана. Перед них вибігає Вайда).

ВАЙДА: Капітанів...

ХОР: Всіх під кулі!

ВАЙДА: Капітанам...

ХОР: ...Чорний день!

КАПІТАН: Якщо хочете—стріляйте! Не ціліть тільки в серце, бо в ньому — *(тихіше та ближче до Вайди):* — Вероніка...

(Вайда стримує жовнярів раменами).

ВАЙДА: Стривайте! *(Павза).* Жовнярикам в лице плював, під серце бив, в болото клав. Хто б це все іродові пригадав?

Хор: Всі тридцять два!

ВАЙДА: За душі молоді фельдфебеля й Вероніки — хто капітанчика прокляв?

ХОР: Всі тридцять два!

(Павза. Жовняри тиснуть баґнети до капітанських грудей).

ВАЙДА *(тихо):* У серце ворога, що впав, хто б з вас...

(Над окопом з'являється Вероніка).

КАПІТАН: Вероніка!!!

(В одну мить усі повертаються в її бік. Вона сходить в окіп. Вайда виходить поперед усіх і схиляє перед нею голову).

ВАЙДА: Приносимо поклін...

ХОР *(тихо):* Всі тридцять два...

ВЕРОНІКА: Йдіть, жовнярики!...

(Жовняри підносять голови).

ВЕРОНІКА: Як брилá по снігу, набрилá на російські окопи.

ХОР: У них?...

ВЕРОНІКА: ...Голосив тільки вітер.

(Павза).

Росіяни залишили позиції; подалися, мабуть, цілим фронтом назад. У них теплі землянки, у поспіху, здається, й кухню залишили. Капітане, як задалеко звідсіля до румунського кордону?

КАПІТАН: Сорок і п'ять.

ВЕРОНІКА: Сорок і п'ять, товариші...

(Захитується; Вайда підтримує її).

ВЕРОНІКА: Не треба, Вайда, мені вже зовсім добре. *(Наближується до жовнярів).* Можна вам — останнього наказа?

ХОР: Вероніко — кажи!

ВЕРОНІКА: Йдіть, жовнярики! Доночуєте в російських окопах, а як сонце встане, на схід одні підіть, у степи безкраї й ліси сибірські, слабші у Румунію подайтесь. Та не забудьте про цю ніч, не забудьте про фельдфебеля молодого, не розгубіть з душ ваших вогню, що вам його кров'ю своєю запалив. Рознесіть його жовнярики, по широкому світі!

ХОР: Рознесемо по світі, Вероніко!

(Павза).

ВЕРОНІКА: Якщо у вашому серці колись народиться зрада, вирвіть серце разом з нею з грудей.

ХОР: Вирвем серце разом з нею з грудей!

ВЕРОНІКА: Компаніє! Перша компаніє пулум'яного фронту!

ХОР: Перша компаніє — позір!

ВЕРОНІКА: В дорогу компаніє! У дні, що грядуть, засвітиш мільйоном баґнетів, а на кожному сонце криваве!

ХОР: На кожному сонце криваве!

ВЕРОНІКА: В дорогу, компаніє! У віки, що грядуть, кинеш пісню з моря грудей, кинеш пісню без слів, що не змовкне, доки одно буде битися серце.

ХОР: Кинем пісню без слів!...

(Павза).

ВЕРОНІКА *(тихо):* А у ній, у цій пісні, згадайте, жовнярики...

— У дорогу, компаніє!

ВАЙДА *(до Вероніки ледви чутно):* Ви, Вероніко, з нами підете...

ВЕРОНІКА: Тут, Вайда, покищо остану, а ранком може до вас усіх прийду, — може туди, де згинув мій хлопчик, поверну.

ВАЙДА: Ви не підете з нами, Вероніко?

ВЕРОНІКА: Не знаю, Вайда. Хай серце скаже; щоб не зрадило воно більше, щоб не соромились дружини фельдфебеля — —

ВАЙДА *(до жовнярів):* Браття, не піде у світ з нами Вероніка.

(Капітан підходить до Вероніки та падає їй до ніг).

ВЕРОНІКА: Вайда!

ВАЙДА: Ми у снігу сліди залишимо, Вероніко.

(До жовнярів): Компаніє — Вероніку попрощаємо!...

ХОР *(тихо):* Усі тридцять два.

ВАЙДА: На дочку робітничу, на дружину молодого фельдфебеля до сходу сонця будемо чекати.

ХОР: Усі тридцять два!

ВАЙДА: А тим часом... А тим часом, Вероніко...

ХОР *(тихо):* Прощай...

(Виходять; Вайда підходить до Вероніки).

ВАЙДА *(тихо):* Якщо в серці народиться зрада, вирви серце разом з нею з грудей!... *(Виходить).*

КАПІТАН: Якщо в ньому народилась любов...

(Павза).

ВЕРОНІКА: ...Вирви серце разом з нею з грудей!...

КАПІТАН *(підводиться):* Це буде важко, Вероніко.

ВЕРОНІКА: Кому?

КАПІТАН: Нам обоїм, Вероніко.

ВЕРОНІКА: Я скорочу вашу муку, капітане.

КАПІТАН: Я задрижав. Та це тільки з любови.

ВЕРОНІКА: Може до тих?...

КАПІТАН: Тих я не любив, ні ненавидів ніколи. Злива війни втоптала їх у болото.

ВЕРОНІКА: Як це гарно... А фельдфебеля ви вбили ненароком?

(Павза).

КАПІТАН: У фельдфебеля цілив я певною рукою.

ВЕРОНІКА: Заради чого?

КАПІТАН: Заради кого? Тебе заради, Вероніко...

ВЕРОНІКА: А я вам скажу. Заради страху звичайного, заради жаху перед смертю. Не так, дорогий капітане?

КАПІТАН: Ні! *(Павза).* У ваших очах стати тхорем, це вмерти, а ви ж самі...

ВЕРОНІКА: А я сама — дрижу... на морозі...

(Капітан підходить до неї).

ВЕРОНІКА: Капітане спиніться — моя куля й так зустріне вас напевно.

КАПІТАН: За фельдфебеля?

ВЕРОНІКА: І за нього й за всіх; і за тих, що були, і за тих, що мали б ще бути.

КАПІТАН: А тепер саме й не хочеться вмирати...

ВЕРОНІКА: Прочуваєте кінець.

КАПІТАН: Там — *(вдаряється в груди):* тільки ти!

ВЕРОНІКА: Якщо стрелю туди...

КАПІТАН: І себе вб'єш, Вероніко.

(Павза).

КАПІТАН: Вероніко, без тебе вже життя — не життя.

ВЕРОНІКА: Ви гадаєте, мені рука задрижить, я не знайду вашого серця?

КАПІТАН: Ти його вже знайшла.

ВЕРОНІКА: Ще тоді?

КАПІТАН: Ще тоді, поки стала моєю.

ВЕРОНІКА: А тепер, у цю мить, ви гадаєте, я теж ваша?...

КАПІТАН: Якщо ні, якщо справді вмерла твоя любов — стріляй, Вероніко!...

ВЕРОНІКА: Якщо справді...

КАПІТАН: Без тебе, Вероніко, все життя — не життя.

(Павза).

ВЕРОНІКА: А кров фельфебеля — гаряча рідна кров?

КАПІТАН: За тебе, Вероніко, не одну річку крови пролив би.

ВЕРОНІКА: За щастя своє — — —

КАПІТАН: За Вероніку...

ВЕРОНІКА: А далі?

КАПІТАН: Далі — мовчатиму, мила... — Стрілиш, кулю у серце пішлеш і слово одно тільки останнє почуєш — ім'я твоє: Вероніко, Вероніко!

(Павза).

ВЕРОНІКА: Ви виграли... ви виграли удруге, капітане. Я — не стрілятиму до вас.

КАПІТАН: Ти любиш мене, Вероніко, ти любиш мене!

ВЕРОНІКА: Я — люблю вас, капітане. І тому...

КАПІТАН: І тому — підем разом по широкому світі.

ВЕРОНІКА: Разом по широкому світі?

(Місяць на хвилину проглядає з-поза хмар).

КАПІТАН: Життя ціле разом. Ходім, Вероніко! Доберемось якось до своїх, вони й так уже певно вислали стежі.

(Павза).

ВЕРОНІКА: А далі що?...

КАПІТАН: Будеш щастя пити, Вероніко! *(Намагається йти та переморожені ноги ледви посуває):* Будеш щастя пити, Вероніко. Заблищить моя шабля удруге.

ВЕРОНІКА: На ній кров, їх кров і фельдфебеля...

КАПІТАН: На ній кров ворогів.

ВЕРОНІКА: На ній кров ворогів, кров їх усіх і фельдфебеля — — —

КАПІТАН: Ти моя тепер, Вероніко, наша любов перемогла. Ходім, підем разом по широкому світі.

ВЕРОНІКА: Йдіть, дорогий, я за вами слідом. *(Хмара налягає).* — Ви мені у світ покажете дорогу! *(Цілить в нього з револьвера).*

КАПІТАН: Тихо, мила! Може вчую, як наші йдуть, може вчую...

ВЕРОНІКА *(стріляє):* ...зойк їхніх споневіряних душ —

КАПІТАН: Вероніко!... *(Падає мертвий).*

ВЕРОНІКА: Зойк їхніх душ — Вероніка...

(Сідає біля нього, підносить ковнір його футра і кладе його голову собі на коліна. Падуть сніжинки).

Кінець.

BIBLIOTEKA NARODOWA

1638/31

poz. 4654/31.
ne nbl. 1638/31.

31 LIP 1931

Biblioteka Narodowa
Warszawa
30001009041934